

Cadet op de Mercator

Cadet op de Mercator

Peter Dejaegher

Schrijver: Peter Dejaegher
Coverontwerp: Sophie Kellens
ISBN: 9789464489019
© Peter Dejaegher 2022

1 Ter inleiding: de boekjes

Zolang mijn vader leefde, schreef hij elke avond de gebeurtenissen van de dag op in een agenda. Wat hij schreef, bleef duizenden dagen een groot geheim. Van 1 januari 1953, toen hij vijftien was, tot zijn overlijden op vrijdag 13 februari in 1998 heeft hij zo tientallen boekjes vol gepend, van die kleine jaaragenda's uit de tijd dat er nog geen smartphones bestonden.

Die boekskes, zoals wij, zijn kinderen, die agenda's leerden te benoemen, hebben sinds mijn vaders dood in een gesloten stalen koffer gerust in de slaapkamer van mijn ouders. Nu is de koffer al enkele jaren met mijn moeder verhuisd naar het appartement waar ze woont sinds het ruime ouderlijk huis met die grote tuin verkocht is. Na verschillende keren vragen, niet te snel na elkaar om niet te gretig te lijken en haar te froisseren, heeft ze me de vijf eerste boekjes laten lezen, van 1953 tot 1957. "Dan kan je lezen wat hij heeft beleefd op Sint-Leo en als cadet op de Mercator."

In dit boek lees je wat ik van die jaren vermeldenswaard vond. In de eerste hoofdstukken komen de laatste humaniorajaren van mijn vader aan bod, het vakantiewerk in de horeca aan zee en de rijping van het plan om officier ter lange omvaart te worden. Vanaf hoofdstuk 9, het ingangsexamen, wordt de droom stilaan realiteit, al moeten de cadetten eerst nog verschillende weken in het dok wennen aan het leven op het grote schoolschip, dat met zo'n honderd mensen aan boord tegelijk zeer benauwd is.

Vanaf hoofdstuk 14 heeft de Mercator het anker gelicht voor de 34ste kruistocht. De maandenlange zeiltocht brengt de

cadetten tot in het Amerikaanse New Orleans. Amper twee maanden na de eerste thuiskomst vertrekt het schip voor de 35ste kruistocht, met een identieke bemanning. De reis voert opnieuw over de Atlantische Oceaan, ditmaal via een noordelijke route tot in Canada. Op beide reizen ging de Mercator voor anker in landen als Mexico, Puerto Rico en het Verenigd Koninkrijk en legde hij aan op de Canarische eilanden, de Azoren, de Bermuda's en de Shetlands.

De belangrijkste bron voor dit boek zijn mijn vaders jaaragenda's van 1953, 1954, 1955, 1956 en 1957. "Cadet op de Mercator" is bij mijn weten het eerste boek over het beroemdste Belgische zeilschip waarin het leven aan boord en aan wal wordt beschreven door de ogen van een cadet. Het verschil met de drie andere boeken over de Mercator die ik als secundaire bronnen heb gebruikt, is dat die boeken ofwel het verhaal vertellen vanuit het gezichtspunt van de twee commandanten die het schip heeft gekend, Remi Van de Sande en Roger Ghys, ofwel vanuit het louter historisch perspectief van de verschillende opleidingsschepen waarop onze zeeofficieren voor de koopvaardij werden klaargestoomd.

Als kind al vond ik het geweldig om de oude fotoalbums van mijn vader te doorbladeren. Al op vrij jonge leeftijd heeft hij van het drinkgeld dat hij als kelner in een chique restaurant in Knokke had verdiend een fotoestel gekocht, dat hem later op al zijn zeereizen zou vergezellen. Uit die albums met kleine, glanzende zwart-witfoto's op een zwarte achtergrond en knisperende schutbladen leerde ik de verre landen kennen die mijn vader met de Mercator en de jaren daarna, tot de lente van 1962, met koopvaardijsschepen heeft bezocht.

In de albums zitten met fotohoekjes bevestigde afbeeldingen van witte stranden, palmbomen, bergen en vulkanen, eilanden en grote steden met namen als een klok. Vaak zette mijn vader andere boten, havens, monumenten en

bezienswaardigheden op de gevoelige plaat. En soms stond hij zelf op de foto's: in een deftig zwart of krakend wit tropenuniform, met de gepaste kepie op zijn hoofd of met een matrozenhoedje; maar ook als hij het dek schrobde of aan het werk was met zeilen en koorden, ploeterde met de riemen van een sloep of poseerde in voetbaltenuue, toen hij met de ploeg van de Mercator "internationale wedstrijden" betwistte.

De drie boeken die ik ter aanvulling van de zeer beknopte dagelijkse aantekeningen van mijn vader gebruikte, zijn alle minstens tien jaar oud. Het eerste Mercatorboek dat ik op de kop tikte, is van de hand van een in 2020 overleden dorpsgenoot, Gust Vandegoor. In 2009 publiceerde hij "Het schoolschip Mercator en zijn commandant Remi Van de Sande", een prachtig uitgegeven boek met interessante weetjes en fraaie foto's.

Vandegoor kreeg voor zijn titanenwerk toegang tot het archief van de commandant, die volgens de auteur de bekendste Haachtenaar uit de geschiedenis was. Ter ere van deze Van de Sande werd in het dorp op zondag 4 november 1945 een soort blijde intrede georganiseerd, bij zijn terugkeer uit Kongo, waar hij noodgedwongen de Tweede Wereldoorlog had doorgebracht. In Haacht is niet alleen naar Van de Sande zelf, maar ook naar die beroemde barkentijn waarover hij van 1932 tot 1955 het gezag voerde, een laan genoemd.

Tegenwoordig is het boek van Gust Van De Goor haast niet meer verkrijgbaar. Het is zelfs niet te leen in de bib van Haacht. Je kan het wel nog hier en daar vinden bij boekhandels met tweedehandsboeken en in de bib van buurgemeente Keerbergen. In het boetiekje aan het Oostends museumschip dat de Mercator al jarenlang is, waren er eind oktober 2021 nog een stuk of tien in cellofaan verpakte exemplaren verkrijgbaar.

Het tweede boek, "Mercator & de Belgische schoolschepen" van Werner Van De Walle, verscheen in 2012 bij uitgeverij

Lannoo als een fraai geïllustreerd chronologisch overzicht waarin het verhaal van de Mercator de meeste aandacht krijgt. “Mercator, een verdwenen kielzog” was het derde en oudste boek waaruit ik nuttige wetenswaardigheden over de roemruchte barkentijn kon opdiepen. Roger Ghys, de laatste commandant van het schip, gaf het in 1993 uit met de journalist Joris Danckaers. Beide auteurs zijn inmiddels overleden.

Ghys was al op zijn 31ste commandant van de Mercator geworden, net toen mijn vader er zijn opleiding als cadet kreeg. Dat Ghys een bijzonder gemotiveerde zeeman was, blijkt uit het feit dat hij al als veertienjarige naar zee wilde. Hij was zowel een stads- als een naamgenoot van mijn vader. De commandant stamde uit een zeemansgeslacht met een geschiedenis die terugvoert tot een zekere Anton Ghys, die in 1560 stuurman was op een haringschuit uit Oostende.

Roger Ghys zou via de middenjury slagen in het ingangsexamen voor de Hogere Zeevaartschool, toen hij amper vijftien was. Geen wonder dat hij de jongste cadet van zijn promotie op de Mercator werd, onder commandant Remi Van de Sande. Die beroemde voorganger gedroeg zich aan boord op onopvallende wijze een beetje als de beschermheer van de junior. Van de Sande heeft op Ghys een diepe indruk nagelaten. De Bruggeling omschrijft zijn voorganger in een Nawoord van zijn boek met Danckaers als “een god in het diepst van mijn gedachten”, en hij vond diens job “het hoogste wat in dit leven te bereiken was.” Dat hoogste trapje zou Ghys in 1955 betreden. Hij was al tijdens de jaren voordien kapitein onder commandant Van de Sande, de tweede hoogste in rang dus op de Mercator. Maar toen zijn leermeester directeur werd van de Hogere Zeevaartschool, droeg Van de Sande Ghys voor als de nieuwe commandant van de Mercator.

Het leek me zeer interessant om de reisverslagen van Roger Ghys over de kruisvaarten die hij leidde toen mijn vader één

van de zowat honderd bemanningsleden was, te kunnen inkijken. Zo hoopte ik meer bijzonderheden te kunnen vernemen, ter aanvulling van de vaak nogal beknopte schrijfsels die mijn vader dagelijks in zijn agenda neerpende. Helaas ontbraken net die verslagen van de in 2012 overleden Roger Ghys in het archief dat de Universiteit van Antwerpen over de Hogere Zeevaartschool bijhoudt.

Ik besloot nog eens een bezoek te brengen aan de Mercator in Oostende, om er een heleboel foto's te nemen van de ongelofelijke hoeveelheid onderdelen, ruimten, plaatsen, touwen en kabels, toestellen en instrumenten die elk een mij meestal compleet onbekende naam droegen maar gelukkig meestal voorzien waren van naamkaartjes. Op de Mercator liep bovendien een thematentoonstelling over commandant Roger Ghys, waaruit ik ook een en ander kon opsteken over de kruisvaarten die mijn vader onder zijn bevel mee heeft gevaren.

Vervolgens ging ik op zoek naar de archieven van Ghys. Google is daarbij een goede vriend: ik vond de rouwbrief van de overleden commandant online, met de namen van zijn kinderen en kleinkinderen erbij. Via Facebook ontdekte ik dat een van zijn kleinzonen oudstudent was van de Hogere Zeevaartschool. Ik stuurde hem een berichtje en hij was zo vriendelijk me te antwoorden dat hij "eens rond zou horen in de familie".

Ik probeerde ook de nabestaanden terug te vinden van Joris Danckaers, de journalist die samen met Roger Ghys het boek "Mercator, een verdwenen kielzog" had geschreven, want daarin werden flarden uit de verslagen van de commandant geciteerd. Ik ontdekte dat Joris Danckaers regelmatig publiceerde in een tijdschrift van een zelffederatie en stuurde een mail naar de redactie van BOOTmagazine. Daar kreeg ik antwoord van Georges Janssens, die ook beloofde "eens rond te horen".

Georges Janssens heeft daarop contact opgenomen met Rudy Laforce, een bestuurslid van het museumschip Mercator. Rudy was zo vriendelijk om in de Oostendse bibliotheek in het tijdschrift "Wandelaer" de verzameling dagelijkse verslagen van Roger Ghys over de 34ste en 35ste kruisvaart op te zoeken en me er de scans van over te maken. Het tijdschrift Wandelaer, intussen opgedoekt, behoort tot de verzameling van de Oostendse heemkundige kring De Plate.

Dat verslag van de commandant vormt inhoudelijk een erg waardevolle aanvulling van de schrijfsels die mijn vader als cadet elke dag noteerde. Het is (nog) technischer maar ook vollediger. Het bevat dagelijks gegevens over de vorderingen van het schip, de snelheid, het weer, de oefeningen en lessen aan boord, de routineklussen die de bemanning uitvoerde, de werkzaamheden aan de zeilen en op het dek, de manoeuvres die getraind werden en de herstellingen die af en toe aan boord gebeurden.

Maar de aantekeningen van Ghys bevatten gelukkig ook meer gevoelige, haast vaderlijke boodschappen over de belevenissen van de cadetten en de grote gebeurtenissen aan boord, zoals de viering van de eerste kerst op zee, een primeur voor al die jonge cadetten, leerling-matrozen en leerling-scheepskoks. De meeste cadetten waren amper twintig en sommige leerlingen zelfs pas vijftien jaar oud.

Daarnaast put Ghys zich in zijn verslagen uit om zoveel mogelijk handels- en maritieme contacten, zakenontmoetingen en aandacht van de media te vermelden. Hij somt de optredens van de Mercatorband of het cadettenkoor op, de recepties, huldigingen, voetbalwedstrijden van het Mercator-elftal en last but not least het PR-werk voor de Expo 58. Haast overal waar de Mercator in de buitenlandse havens aanlegt, loopt de plaatselijke

bevolking te hoop aan de kade en staan mensen te drummen om het schip te kunnen bezichtigen.

Waar Ghys nooit over rept, zijn de straffen die de cadetten soms kregen, het wangedrag aan boord, ook van officieren, de fouten die werden begaan bij het uitvoeren van manoeuvres, de klachten die de cadetten hadden, over de oververmoeidheid of het slechte eten, de zaken kortom die ook altijd voorvallen tijdens zo'n maandenlange kruisvaarten en die de eer en de glorie van de Mercator en zijn bemanning minder glans geven. De commandant bleef in zijn verslagen elke dag de beste propagandist aan boord, want het was natuurlijk wel de bedoeling dat zijn dagboeken gelezen zouden worden, in tegenstelling tot de boekskes van mijn vader. Vandaar dat mijn vader als één van de zowat zestig cadetten aan boord wel af en toe uit de biecht klapte of vuile was buiten hing. Zijn boekjes waren immers, zoals ik hierboven al vertelde, zijn persoonlijke ontboezemingen, die hij zijn hele leven alleen voor zich heeft gehouden.

De meeste cadetten die mijn vader bij naam noemt, waren goed met hem bevriend, zelfs al had hij met enkelen wel eens woorden of erger, zoals je zal lezen. Ik heb hun namen niet veranderd hoewel sommigen van hen wellicht nog leven en nu halverwege de tachtig moeten zijn of ouder. Ik vertrouw erop dat de tand des tijds de overlevenden mild en waar nodig vergevingsgezind heeft gemaakt.

Aan iedereen die me mijn bronnen hielp verzamelen, een welgemeende dank. Dit boek draag ik op aan de oud-cadetten van de Mercator.

2 De Villa

Per toeval begon ik het boekje van 1955 als eerste te lezen. Het heeft een versleten bordeauxrood lederen kaftje. Zo'n agenda van de jaren vijftig is op zich al een curiosum. Op de pagina's van de binnenomslag staan de toenmalige verkeersborden afgedrukt, met lekker ouderwetse tekeningen in het bord, die me doen denken aan de Kuifjesstrips van Hergé. Er is op de volgende pagina's veel ruimte vrijgemaakt voor tal van persoonsgegevens die de eigenaar kan invullen. Vandaag doen die de wenkbrauwen fronsen: je kan er de afmetingen van de banden van je auto of moto invullen, de maat van je handschoenen, schoenen, boord ("col" in het Frans) en hoed. Onder die toenmalige essentialia kan de eigenaar van de agenda invullen op welk adres men moet verwittigd worden als hij of zij een ongeval is overkomen. Roger heeft die plaats leeg gelaten.

Bij de pagina's met ruimte voor adressen heeft hij wel verschillende namen ingevuld. Ze zeggen mij niets, op die van André D'Hoore na, met wie hij studeerde aan het Sint-Leocollege in Brugge. Met die inmiddels ook overleden vriend en zijn gezin heeft Roger heel zijn leven lang contact gehouden. Het was altijd prettig om met de familie D'Hoore, een gezin met vijf kinderen, samen te komen bij hen thuis in Oostkamp of bij ons in Wespelaar. Dan staken we kattenkwaad uit terwijl de moeders koutten en de vaders herinneringen ophaalden aan hun humaniorajaren.

In 1955 zat Roger in het voorlaatste jaar van zijn secundair onderwijs aan het Sint-Leocollege in Brugge. Als oudste van vier kinderen, woonde hij met zijn ouders Triphon en Sylvie,

zijn zussen Rosette (16) en Christiane (4) en zijn broer Adrien (11) in de Poelweg 23 in Sint-Pieters-Brugge. Van daar fietste hij naar zijn school in het centrum van Brugge.

Op de tweede pagina voor adressen staan vijf namen waarbij telkens een nummer met vijf cijfers staat vermeld. Zo weinig cijfers telden de telefoonnummers toen. De meeste mensen hadden nog geen telefoon. Ook in de Poelweg 23 vond het gezinshoofd zo'n nieuwerwets communicatiemiddel nog vele jaren overbodig. Net zoals hij ondanks de smeebeden van zijn kinderen, enkele jaren later in zijn huis van geen pick up, een platenspeler in de volksmond, wilde weten. Als Roger moest telefoneren, wat hij zoals je verder zal lezen vanaf zijn zestiende regelmatig zou moeten doen, trok hij naar kennissen die wel zo'n toestel in huis hadden, zoals de bevriende boerenfamilie Stubbe, in de nabijgelegen Kerklaan. Bovenaan het lijstje van contactpersonen met telefoon staat het nummer van de Koninklijke Villa geschreven. Die naam deed bij mij een belletje rinkelen. Ik ken die villa uit zijn oudste fotoalbum met zwart-witfoto's, waar ik als kind wel eens mocht in bladeren als ik beloofde voorzichtig te zijn: geen vingers op de glanzende foto's drukken en niet prutsen aan de fotohoekjes.

Die Villa was niet zo indrukwekkend, maar hij stond nu eenmaal op de eerste bladzijden van het oudste album. Het gebouw was het restaurant in het Knokse Zwin waar mijn vader vanaf zijn zestiende elke schoolvakantie als kelner werkte. De villa was in 1934 gebouwd in opdracht van koning Leopold III, die er kwam verpozen met zijn geliefde koningin Astrid, zolang ze nog leefde.

In 1952 maakte graaf Léon Lippens van het Zwin het eerste natuurreservaat van België. Die Koninklijke Villa bouwde hij om tot een restaurant voor het chique volk uit Knokke en omstreken, dat doorgaans Franstalig was. Rond het

restaurant liet hij een resem kooien bouwen voor een keur van vogels die hij bewonderenswaardig vond.

Volgens De Standaard van 18 april 2009 was het natuurreserveaat met dat restaurant in de jaren vijftig een revolutionair concept. De bezoekers van het Zwin konden een exquis hapje eten in de Villa, daarna wat kuieren tussen de kooien, waar vogels zich gevankelijker laten spotten dan in het reserveaat, vooraleer ze zich vermeden langs het strand of in de duinen en pannen van het grote natuurgebied. Bij de vernieuwing van het Zwin in 2009, de aanleiding voor het krantenartikel, werd de Koninklijke Villa afgebroken.

Na de contactpersonen bevat het boekje van 1955 nog talrijke pagina's met de heiligen- en maankalender, maten en gewichten, zelfs de Engelse, summiere tips voor eerste hulp bij brandwonden, armbreuken, beenbreuken, bewusteloosheid en verdrinking, een overzicht van de feestdagen tot 1964, tijdstabellen voor andere tijdzones, autokenletters van Europese landen, kleurenkaartjes en stadsplannen van Antwerpen, Brussel en Luik.

De uitsmijter is een maattabel voor het gewicht van mannen, vrouwen en kinderen, op basis van hun lengte. Daarin kon Roger aflezen dat hij voor zijn lengte van 1 meter 72 tussen de 68 en de 73 kilogram mocht wegen. "Het gewicht van een volwassene", lees ik, "moet ongeveer met het getal in cm. boven 1 m. voor de mannen en 1,03 m. voor de vrouwen overeenkomen."

Vooraleer ik de dagelijkse notities van Roger begin te lezen, stuit ik op het einde van het inleidende gedeelte van de agenda, op de bladzijde waar nota's kunnen worden toegevoegd, nog op een verrassing van formaat. Roger had daar erg beknopt wat gegevens opgeschreven over pilotenopleidingen: voor zweefvliegen moest je in St-Hubert zijn en de opleiding tot piloot bij Sabena gebeurde in Grimbergen. Toen ik mijn moeder verbaasd vroeg of papa

dan piloot had willen worden in plaats van zeeman, antwoordde ze: "ja, hij wel. Maar de Zeevaartschool moest hij al zelf betalen, piloot worden was bij hem thuis dus helemaal onbespreekbaar want onbetaalbaar."

3 De Poelweg

Op zaterdag 1 januari 1955 schreef de toen 17-jarige Roger Dejaegher het volgende in zijn boekje:

Te 8:45 u opgestaan.

Voorm. me geschoren.

Kaartje van thuis ontvangen.

10,5 f. drinkgeld ontvangen.

Zeer veel volk.

's Morgens gevrozen.

Pa wasstaak en betonnen platen gegoten.

Pa volière in 't kiekenkot gemaakt.

Uit deze zinnetjes valt heel wat af te leiden. Bijvoorbeeld dat Roger tijdens zijn kerstvakantie aan het werk is in de Villa in Knokke, waar het personeel gewoonlijk bleef slapen. Wellicht staan de werkjes die zijn vader thuis heeft verricht, vermeld op het nieuwjaarskaartje dat Roger heeft ontvangen. Hoewel er veel volk was op nieuwjaar, heeft Roger niet zoveel drinkgeld geïncasseerd. Het zou kunnen dat hij in 1955 nog als commies voor een kelner werkte. De kelners roomden het grootste deel van het drinkgeld af, want zij namen de bestellingen op, deden menusuggesties en rekenden af. De commiezen brachten de schotels naar de tafels van hun "garçon" en ruimden ze af. Op het einde van de dienst stopte de garçon hen dan een deel van zijn drinkgeld toe.

In de jaaragenda's bevat elke bladzijde in enkele regeltjes de gebeurtenissen van twee dagen. Per dag heeft Roger daarvoor 4,5 bij 6,5 cm witte ruimte. Het dwingt hem heel klein te schrijven en afkortingen te gebruiken, zoals voorm. voor voormiddag.